सैवेयं दीपकलिकेति प्रत्यभिज्ञानवद्भ्रान्तित्वात् । प्रदीपप्रत्यभिज्ञाऽपि प्रमैव, ह्रस्वत्वदीर्घत्वे परमुत्पादविनाशशालिनी इति चेन्न तद्विनाशस्याश्रयविनाशमन्तरेणानुपपत्तेरुक्तत्वात् । तत् किं पार्थिवपरमाणुरूपादिवत् परमाणुगतमणुत्वं शब्दबुद्ध्यादिवदाकाशादिगतं महत्त्वमपि नश्यतीत्यत आह उप०वृ०। "नित्ये नित्यम्" सू० "नित्येष्वाकाशादिषु परमाणुषु च यत् परिमाणं तन्नित्यं विनाशकाभावात्" उप० वृ० ।

सांख्यसूत्रभाष्ययोस्तु परिमाणद्वैविध्यं व्यवस्थापितं यथा "न परिमाणचातुर्विध्यं द्वाभ्यां तद्योगात्" सू० । "अणु महद्दीर्घं ह्रस्वमिति परिमाणचातुर्विध्यं नास्ति । द्वैविध्यं तु वर्त्तत एव द्वाभ्यां तद्योगात् द्वाभ्यामेवाणुमहत्परिमाणाभ्यां चातुर्विध्यसम्भवादित्यर्थः । महत्परिमाणस्यावान्तरभेदावेव हि ह्रस्वदीर्घौ । अन्यथा क्रवादिरूपैः परिमाणानन्त्यप्रसङ्गादिति । तत्रास्मन्नयेऽणुपरिमाणमाकाशस्य कारणं गुणविशेषं वर्जयित्वा भूतेन्द्रियाणां मूलकारणेषु सत्त्वादिगुणेषु मन्तव्यम् । अन्यत्र यथायोग्यं मध्यमादिपरममहत्त्वान्तपरिमाणानि तानि च महत्त्वस्यैवावान्तरभेदा इति" ।

दीर्घत्वे कारणञ्च पार्श्वतोयोजितायवबाहुल्यादिकम् स्थूलत्वे तु ऊर्द्धाधःस्थितायवबाहुल्यादिकमिति भेदः । कालस्य दीर्घत्वप्रयोजकं तदुपाधेर्बहुकालस्थायित्वं तदभिप्रेत्यैव "दीर्घकालनैरन्तर्य्यादरसेवितात्" योगशास्त्रे "दीर्घयामा त्रियामा" इति काव्ये च प्रयोगः । २व्याकरणपरिभाषिते द्विमात्रकालेनोच्चार्य्ये (आ ई ऊ) प्रभृतौ वर्णे च । "ऊकालोऽज्ह्रस्वदीर्घप्लुतः" पा० "एकमात्रो भवेद् ह्रस्वो द्विमात्रो दीर्घ उच्यते । त्रिमात्रस्तु प्लुतो ज्ञेयो व्यञ्जनं चार्द्धमात्रकम्" शिक्षा । "गुहानिबद्धप्रतिशब्ददीर्घम्" रघौ शब्दस्य गुणत्वेऽपि दीर्घत्वं बहुकालस्थायित्वेन भाक्तम् । एवं "हृदयकुसुमशोषी दारुणोदीर्घशोकः" "सा दीर्घं रोदिति विक्षिपत्यत इतः क्षामा भुजावल्लरीम्" सा०द० शोकरोदनयोर्दीर्घत्वं बहुकालस्थायित्वाद् भाक्तमेव । ३लताशालवृक्षे ४इत्कटे पु० रत्नमाला । ५रामशरे पु०६उष्ट्रे पुंस्त्री० राजनि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । "वृश्चिककन्यामृगपतिवणिजो दीर्घाः" ज्यो०त० उक्तेषु ७सिंहकन्यातुलावृश्चिकराशिषु पु० ।

दीर्घकणा स्त्री नित्यकर्म०। श्वेतजीरके राजनि०।

दीर्घकण्टक पु०दीर्घः कण्टको यस्य। वर्वुरे (वावला) राजनि०

दीर्घकण्ठ पुंस्त्री० दीर्घः कण्ठो यस्य। १वके शब्दच० स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । २दानवभेदे पु० ३आयतकण्ठकमात्रे त्रि० "विक्षरोदीर्घकण्ठश्च मद्यपो मारुताशनः हरिवं०२४०अ० कर्म०। ४आयते कण्ठे पु०। व कप् । दीर्घकण्ठक । वकखगे शब्दच०

दीर्घकन्द न०दीर्घः कन्दोऽस्य। १मूलके। दीर्घः कन्दो यस्याः कप् अत इत्त्वम् । दीर्घकन्दिका २मुषल्याम् स्त्री राजनि० ।

दीर्घकन्धर पुंस्त्री दीर्घः कन्धरोऽस्य। १वकखगे राजनि० । स्त्रियां ङीष् । २दीर्घकन्धरयुक्ते त्रि० कर्म०। ३दीर्घे कन्धरे पु० ।

दीर्घकाण्ड पु० दीर्घः काण्डोऽस्य। १गुण्डतृणे २पातालगरुडीलतायां ३तिक्ताङ्गायां स्त्री राजनि० ।

दीर्घकील पु०दीर्घः कीलो यत्र । १अङ्कोटके वृक्षे वा कप् । दीर्घकीलक तत्रैवार्थे कर्म० । २दीर्घे कीले पु०न० ।

दीर्घकूर न०दीर्घं कूरम् । आन्ध्रदेशोद्भवे शालिभेदे राजान्ने राजनि०

दीर्घकेश पुंस्त्री०दीर्घः केश इव लोमास्य। १भल्लूके राजनि० स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । २आयतकेशयुते त्रि० स्त्रियां स्वाङ्गत्वात् वा ङीष् । "दीर्घकेशी सुमध्या" वृहन्नाटकम् वृ०सं०१४अ०कूर्म्मविभागे उक्ते पश्चिमोत्तरदिक्स्थे ३देशभेदे च यथा "एकविलोचनशूलिकदीर्घग्रीवास्यकेशाश्च" ।

दीर्घकोशि(षि)का स्त्री दीर्घः को(शो)षो यस्याः कप् अतइत्त्वम् (झिनुक) दुर्णामायाम् अमरः । तालव्यमध्योऽपि भरतः ।

दीर्घगति पु०दीर्घा गतिरस्य । १उष्ट्रे राजनि० तस्य पादविक्षेपस्य बहुदेशान्तरितत्वात्तथात्वम् । [राजनि० ।

दीर्घग्रन्थि पु० दीर्घो ग्रन्थिः पर्व यस्य । गजपिपल्याम् ।

दीर्घग्रीव पुंस्त्री०दीर्घा ग्रीवा यस्य । १उष्ट्रे राजनि०२नीलक्रौञ्चे हेमच०। स्त्रियां जातित्वात् ङीष् । ३पश्चिमोत्तरदिक्स्थे देशभेदे पु० दीर्घकेशशब्दे दृश्यम् । [माला ।

दीर्घघाटिक पुंस्त्री० दीर्घा घाटाऽस्त्यस्य ठन् । १उष्ट्रे शब्द-

दीर्घचञ्चु पु० दीर्घा चञ्चुरस्य । खगभेदे पारस्करनि० ।

दीर्घच्छद पु०दीर्घाश्छदा यस्य । १इक्षौ शब्दार्थचि०। २दीर्घच्छदके त्रि० कर्म्म०। ३दीर्घे छदे पु० ।

दीर्घजङ्गल पुंस्त्री० नित्यकर्म० । भङ्गानमत्स्ये (भाङ्गन) शब्दमाला स्त्रियां ङीष् ।

दीर्घजङ्घ पुंस्त्री० दीर्घा जङ्घा यस्य । १उष्ट्रे जटाध०।